

Гордієнко Ю. Комедія Михайла Старицького "За двома зайцями" як художня переробка п'єси Івана Нечуя-Левицького "На Кожум'яках" / Ю. Гордієнко // Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті. – Житомир : ФОП "Н. В. Левковець", 2020. – С. 109-111.

Ю. П. Гордієнко,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри

лінгвометодики та культури фахової мови **Голубовська І. В.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Комедія Михайла Старицького "За двома зайцями" як художня переробка п'єси Івана Нечуя-Левицького "На Кожум'яках"

Комедія Михайла Старицького "За двома зайцями" має славетну театральну та кінематографічну історію. Всенародно улюбленій екранізації режисера Віктора Іванова 2021-го року виповниться 60 років, а скульптурні зображення неповторних Проні Прокопівни і Свирида Голохвостого (у геніальному виконанні Маргарити Кринициної та Олега Борисова) понад двадцять років прикрашають легендарний Андріївський узвіз у Києві.

А втім, на жаль, нині мало хто знає, що популярна п'єса Михайла Старицького – переробка міщанської комедії Івана Нечуя-Левицького "На Кожум'яках". Попри те, що згаданий твір автора "Кайдашевої сім'ї" є високохудожнім літературним текстом, комедія "За двома зайцями", вторинна за своїм походженням (та не за місцем в історії вітчизняного театру), має значно щасливішу і вдалішу сценічну історію. У нашій статті представлена спроба порівняльного аналізу названих п'єс Івана Нечуя-Левицького та Михайла Старицького.

Іван Семенович Нечуй-Левицький увійшов в історію української літератури передусім як романіст ("Хмари", "Над Чорним морем", "Гетьман Іван

Виговський", "Князь Єремія Вишневецький") та повістяр ("Кайдашева сім'я", "Микола Джеря" та ін.). Менш відомий драматургічний набуток письменника: комедії "На Кожум'яках", "Голодному й опеньки м'ясо", історичні драми "Маруся Богуславка", "В диму та в полум'ї".

Михайло Петрович Старицький, один із корифеїв вітчизняного театру, залишив яскраву літературну спадщину: романи "Оборона Буші", "Перед бурею", "Молодість Мазепи", "Розбійник Кармелюк"; драми "Не судилось", "У темряві", "Талан", історичні драми "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка". Крім того, поезія "Ніч яка, Господи, місячна, зоряна..." стала популярною народною піснею у варіанті "Ніч яка місячна...".

Створена Іваном Нечуєм-Левицьким у 1875-му році комедія "На Кожум'яках" не отримала належного успіху. П'єсу визнали малосценічною, не придатною для театральної постановки. У березні 1883-го року Михайло Старицький написав лист до автора "Миколи Джері", представивши свій варіант під назвою "За двома зайцями". Тоді ж відбулась успішна прем'єра переробленої комедії.

На нашу думку, секрет успіху нової версії п'єси пов'язаний насамперед із тим, що Старицький як досвідчений актор максимально пристосував літературний текст до сценічних реалій. Значно виразнішою стала змінена назва комедії. Порівняймо нейтральне "На Кожум'яках", що просто вказувало на місце дії, з колоритною приказкою "За двома зайцями", яка відразу готує і читача, й глядача до карколомних сюжетних перипетій, нагадуючи про відоме прислів'я: "За двома зайцями поженешся – жодного не піймаєш". Також драматург зберіг сутність головної інтриги і практично всіх дійових осіб, однак сюжет став більш динамічним, скоротились репліки персонажів, змінилися їх характери та імена (Див. таблицю 1.).

Таблиця 1.

"На Кожум'яках"	"За двома зайцями"
Сидір Свиридович Рябко – кийвський міщанин, має крамницю на Подолі	Прокіп Свиридович Сірко – міщанин, має крамницю
Євдокія Корніївна – його жінка.	Явдокія Пилипівна – його жінка
Єфросина – їх дочка	Проня – їх дочка
Горпина Корніївна Скавчиха – сестра Євдокії Корніївни, перекупка, вдова; перепродує яблука	Секлита Пилипівна Лимариха – сестра Сірчисі, перекупка
Оленка – її дочка	Галя – її дочка
Свирид Іванович Гострохвостий – цилюрник	Свирид Петрович Голохвостий – промотаний цилюрник

Цікаво, що найзначніших змін зазнав образ Гострохвостого. В Івана Нечуя-Левицького це персонаж, якому властива певна роздвоєність; інколи здавалось, що він справжнісінький авантюрист, чиє серце можуть бентежити лише гроші, але подеколи Свирид Іванович виявляв надмірну чутливість, розриваючись між багатійкою та дівчиною, котра запала йому в серце. Та попри всі душевні поривання "цилюрника" ні в кого немає жодного сумніву в тому, що головне його захоплення – гроші, тому й фінал цілком передбачуваний.

Голохвостий із комедії "За двома зайцями" зовсім не страждає від душевної роздвоєності. Цей герой буквально має "голий хвіст" (не дарма просто кумедне прізвище *Гострохвостий* Старицький змінює на дуже виразне *Голохвостий*, і таке промовисте прізвище явно не випадкове). Пройдисвіт, шахрай, обманщик і водночас дотепник та відчайдух, попри всі свої численні недоліки, став

улюбленим персонажем українських глядачів через свою безпосередність, якість абсолютно дитяче несприйняття негативного у власному житті й незламну віру у світле майбутнє.

Колоритна Проня Сірко (Старицький іронічно замінює одне "собаче" прізвисько Рябко на однотипне Сірко) за своєю вдачею не надто відрізняється від Єфросини Нечуя-Левицького, хіба що зовнішність її більш шаржована: "Чистое амбре", як характеризує її зрадливий наречений. Сільська панночка вважає себе високоосвіченою, бо аж три місяці навчалась у "панціоні". Читачів справедливо обурює грубе ставлення Проні до рідних батьків: дівчина постійно їх ображає, соромиться їхнього товариства, вважаючи найближчих людей селяками, що не гідні шляхетного світського життя. Водночас прикро, що батьки, як і їх зарозуміла дочка, зовсім не помічають усієї комічності її поведінки, через сліпу любов втрачаючи здоровий глузд.

У ролі єдиного носія правди, спроможного вказати Проні на жалюгідну поведінку, виступає її тітка Секлита Пилипівна Лимариха. На відміну від рідної сестри, Лимариха виховала свою дочку Галю слухняною та вихованою дівчиною, однак навіть ця героїня в гонитві за примарними статками Голохвостого ладна силоміць віддати дочку за нелюба.

Повна протилежність Проні – її двоюрідна сестра Галя. Олена з комедії "На Кожум'яках" більш довірлива, вона потрапляє під чари Гострохвостого майже з першої хвилини знайомства, до самого кінця п'єси не вірячи в нещирість його почуттів. А от Галя Старицького – самодостатня дівчина, яка не ведеться на улесливі слова Голохвостого, зберігаючи вірність коханому Степанові.

Додатковим образотворчим засобом у комедії "За двома зайцями" виступає мовлення головних героїв, особливо Голохвостого і Проні Прокопівни. Драматург створює неймовірно комічні діалоги, з широким використанням макаронізмів. Так звані "вчені люди" (принаймні, на їхню думку) спілкуються на жахливому суржику, недоречно вставляючи перекручені французькі слова, від чого їхнє

чудернацьке мовлення звучить неймовірно комічно. Показово, що на самоті Голохвостий розмовляє українською, і цей прийом особливо яскраво підкреслює духовне убозтво персонажа, котрий публічно цурається всього рідного, намагаючись зображати з себе фальшивого аристократа.

Письменник постійно акцентує увагу на марному намаганні головних героїв відмовитися від українського коріння. Тому й невеселий фінал для обох персонажів є цілком заслуженим, бо не матиме щастя людина, котра зневажає рідний народ. І саме на цьому наголошують у своїх п'єсах Іван Нечуй-Левицький та Михайло Старицький.

Таким чином, комедії "На Кожум'яках" Івана Нечуя-Левицького і "За двома зайцями" Михайла Старицького мають високу художню цінність і цікаву сценічну історію. На нашу думку, кожен із названих творів є самодостатнім мистецьким явищем та невичерпним джерелом натхнення для режисерів, акторів, а також для всіх шанувальників української літератури.

Список використаної літератури

1. Нечуй-Левицький І. С. На Кожум'яках : міщанська комедія на 5 дій / І. С. Нечуй-Левицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=909>
2. Старицький М. П. За двома зайцями : комедія з міщанського побиту / М. П. Старицький. – К. : Молодь, 1996. – 95 с.